

ab aliis, quam a corpore animus. Ex quo nihilominus intelligitur, hunc titulum, si quis est, non esse proprium Christianorum, sed eundem pertinere ad omnem regem, qui velit servare legem naturæ, ex qua præcise considerata hic titulus oritur.

6. *Vera questionis resolutio per tres conclusiones.* — *Prima conclusio.* — Dicendum est ergo nullum esse titulum belli ita proprium christianorum principum, qui non habeat fundamentum aliquod, vel certe proportionem cum lege naturali, atque adeo qui suo modo non etiam conveniat principibus infidelibus; quod ut explicem, dico primo: christianus princeps non potest indicare bellum, nisi vel ratione injuriæ, vel ob defensionem innocentum. Probatur sufficienter ex eo, quia exclusi sunt omnes falsi tituli. Et rationes factæ hoc probant, nam lex gratiæ non destruit legem naturæ, sed illam perficit.

7. *Secunda conclusio.* — Dico secundo: defensio innocentum peculiari modo potest habere locum in principibus fidelibus, et idem est suo modo in injuriarum vindicta. Nam si respublica subdita infideli principi velit suscipere legem Christi, et rex infidelis prohibeat, habent christiani principes jus defendendi illos innocentes. Quod si talis respublica vellet recipere legem infidelium, Mahometicam, verbi gratia, ac princeps nollet, non haberet infidelis princeps Turca simile jus contra illum regem. Ratio est, quia impedire legem Christi est revera gravis injuria, et damnum: prohibere vero aliam legem, nulla est. Item si audire velint, ratione possunt convinci hoc esse credibilius et credendum; juste igitur eis hac in parte succurritur. Similia exempla sunt, quæ ad primam partem conclusionis spectant, si prædicatores Evangelii injuriis afficiantur, vel certe aliquid agant infideles principes in detrimentum fidelium; nam hæc est injuria Ecclesiæ, ad quam expellendam et vindicandam jus suum habet, quod aliqua ex parte supernaturale est, nimirum, facultas Dei ad prædicandum Evangelium, atque hoc modo certum est non spectare hoc jus ad infideles: quæ omnia satis patent ex materia fidei, disp. 18, sect. 1.

8. *Tertia conclusio.* — Dico tertio, hæc omnia ita habere fundamentum in ratione naturali, ut, proportionem servata, possint quodammodo ad infideles applicari. Explicatur: nam si velit aliqua respublica colere unum Deum, et servare naturæ legem, vel audire prædicatores qui hoc doceant, et a suo principe per

vim impediatur, orietur inde alteri principi justus titulus belli, etiamsi non sit fidelis, sed sola ratione naturali ducatur, quia illa erit justa defensio innocentum. Simili modo, si aliqua respublica coleret unum Deum, et servaret leges naturæ, alia vero idololatriam exerceret, ac contra rationem naturalem viveret, haberet illa jus ad mittendum qui hanc docerent, et erroribus liberarent. Quod si per vim impiretur, jure posset bellum proseguere, quia id jus est valde consentaneum naturæ; tum etiam quia ibi admisceretur innocentum defensio, cum moraliter loquendo, non sint defuturi, qui velint edoceri veritatem naturalem necessariam ad bonum honestum, a qua voluntate inique impedirentur; tum denique propter rationes alias adductas in materia de fide, disp. illa 18, quæ, servata proportionem, hic procedunt.

SECTIO VI.

Qua certitudine constare debeat de justa causa belli, ut illud justum sit.

Distinguenda sunt tria genera personarum, scilicet, supremus rex et princeps; primarii homines et duces; communesque milites; et supponendum in omnibus requiri certitudinem practicam, quæ explicatur hoc judicio: *Mihi licitum est bellare.* Dubium totum vertitur de certitudine speculativa, quæ ita explicatur: *Hæc causa belli justa est in se; vel: Hæc res, quam prætendo per bellum, mea est.*

1. *Prima conclusio bipartita.* — *Suadetur pars prior.* — Dico primo: supremus rex tenetur ad diligentem causæ et justitiæ examinationem, qua facta, operari debet juxta scientiam inde comparatam. Fundamentum prioris partis est, quia negotium belli est gravissimum; ratio autem postulat, ut in quovis negotio adhibeatur consultatio, et diligentia qualitati ejus accommodata. Item, ut judex sententiam ferat in privato negotio, debet diligentem adhibere examinationem; ergo proportionaliter in publica belli causa. Tandem quia alias temeritate principum facile turbarentur omnia. Itaque in priori hac assertionis parte nulla est difficultas.

2. *Explicatur posterior.* — *Quid quando altera pars est probabilior.* — Posterior vero ita explicatur: ponamus enim titulum belli esse, quod rex hic contendat hanc urbem ad se pertinere, vel jure hæreditario sibi obvenire de

nuo; jam si facta diligentia illud certo constat, aperta est assertio. Quando vero res est pro utraque parte probabilis, tunc se debet rex gerere ut justus judex; quare si sententia sibi favens invenitur probabilior, potest etiam juste proseguere jus suum, quia, ut verum existimo, in sententiis ferendis sequenda est semper probabilior pars, quia ille est actus justitiæ distributiæ, in qua dignior est præferendus. Est autem dignior, cui probabilius jus favet, de quo latius infra. Eadem vero ratione si pars contraria habeat pro se sententiam probabilior, nullo modo poterit ille princeps movere bellum.

3. *Quid quando æqualiter dubitatur, et altera pars possidet.* — Si denique, facta diligentia, invenitur æqua probabilitas pro utraque parte, vel certe æquale dubium, undecumque aliud oriatur, tunc si alter possidet, præferendus est; quia in judicio etiam ille præfertur, cum majus jus habeat; quapropter, qui non possidet, movere bellum nequit contra possidentem; qui vero possidet, tutus est, ac se defendere juste valet. Quamvis Adrianus, in 4, materia de Restitutione, et Quodlib. 2, artic. 2, contrarium sentiat in hoc ultimo; nam ille (inquit) dubitat, an retineat alienum, non est ergo tutus. Sotus etiam, in 4, de Justitia, quæst. 5, argumento ultimo, dicit, eum qui dubitat, teneri ad dividendum cum altero, vel satisfaciendum alteri pro ratione dubii, quod esset verum, si a principio incepisset possidere cum dubia fide, nam talis possessio non confert jus; si vero a principio erat possessor bonæ fidei, et postea ortum est dubium, et diligentiam fecit ad inquirendam veritatem, non tamen potuit assequi, secure potest totum retinere; quia dubium manet pure speculativum, et talis possessio confert simpliciter jus ad rem totam, quod in genere latius ostendimus in materia de conscientia, in tractatu 3, disputatione 12, sectione 5 et 6; et in specie docet Covarr., regula *Possessor*, parte 2, § 7; et Victoria, dicta relectione. Et idem Sotus, relectione de Secreto, memb. 3, quæst. 2. Advertit tamen Victoria teneri hujusmodi possessorem, cum oritur dubium, diligenter inquirere veritatem, et ad hoc cogi posse ab alio, etiam per bellum, si alias nollet, quia revera id postulat ratio justitiæ et recti judicii.

4. *Quid quando neutra possidet.* — Aliud membrum est, si nullus possideat, et dubium vel probabilitas sint æqualia. Communior sententia esse videtur, unumquemque habere

jus ad primo occupandum: unde fieret justum bellum ex utraque parte, quod non refert, cum interponitur ignorantia. Ratio vero affertur, quia in simili casu judex posset adjudicare rem suo arbitratu, cui vellet partium litigantium. Ego vero mihi suadere nequeo id licere judici in tali casu, in quo certe judex est tantum distributor rei, in quam ipse jus non habet. Ergo si jura partium semper sunt prorsus æqualia, non est cur possit ipse totam alteri attribuere; tenetur ergo dividere, vel, si res dividi utiliter non possit, oportebit ratione aliqua utrique parti satisfacere. Ergo ad hoc ipsum tenebuntur principes in casu belli, nam aut inter se rem dividunt, aut sortem mittunt, vel aliqua alia ratione negotium component. Quod si unus tentaret rem totam occupare, aliumque excludere, hoc ipso injuriam alteri faceret, quam posset juste repellere, et eo titulo justus belli rem totam occupare.

5. *In dubio de justo bello, teneri principem committere judicium bono viro, probabilius.* — Sed quæres an in hujusmodi casibus teneatur supremi principes arbitrio honorum virorum judicium relinquere. Est autem quæstio, stando in lege naturali tantum, ut omittamus Papæ auctoritatem, de qua jam diximus. Censeo vero probabilem valde esse partem quæ affirmat: etenim tenentur ii, quoad possunt, vitare bellum honestis mediis. Si ergo nullum periculum injustitiæ timeatur, illud plane est optimum medium; erit ergo amplectendum. Confirmatur, nam impossibile est auctorem naturæ in eo discrimine reliquisse res humanas, quæ frequentius conjecturis potius quam certa ratione reguntur, ut omnes lites inter principes supremos et respublicas, non nisi per bellum terminari debeant; est enim id contra prudentiam ac bonum commune generis humani; ergo contra justitiam. Præterquam quod jam regulariter ii haberent majus jus, qui potentiores essent, atque adeo ex armis esset metiendum, quod barbarum et absurdum satis apparet.

6. *Notatio prima circa datam resolutionem.* — *Notatio secunda.* — Sed in hoc observandum primo erit, non teneri supremum principem stare judicio eorum, quos ipse non constituit ad judicandum; oporteret ergo ut utriusque partis consensu arbitri eligerentur; quod quidem medium, quia raro amplectuntur, ideo solet esse rarissimum. Nam sæpissime alter princeps suspectos habet iudices externos. Deinde advertendum, posse supremum principem, si bona fide procedat, expen-

dere jus suum per prudentes et doctos viros : quorum iudicium (si per illud sibi constat de jure suo) sequi potest, sicque non tenebitur stare aliorum iudicio. Ratio est, quia ita est de hoc jure iudicandum, sicut de justa lite; in justo autem iudicio duo intenduntur. Unum est examen causæ, et cognitio juris utriusque partis, cui negotio necessaria non est iudicatio, sed scientia potius et prudentia; quia, cum non intendatur per bellum, sed bello supponatur, non est cur arbitris sit committendum. Alterum est executio juris jam patefacti; ad hoc vero iudicatio postulatur, quam per se habet supremus princeps, quando alias sibi constat satis de jure; tunc ergo non est cur expectare teneatur alterius arbitrium, quamvis debeat justa pacta acceptare, si offerantur.

7. *Secunda conclusio bipartita pro ducibus.* — Dico secundo: duces, et alii principes regni, quoties ad consilium vocantur, ut iudicium ferant de bello inchoando, tenentur veritatem diligenter inquirere; non vocati autem, non magis obligantur quam alii communes milites. Prior pars liquet, quia vocati tenentur ex justitia justum consilium dare, alias illis imputabitur, si qua fuerit iniustitia in bello. Posterior probatur, quia non vocati jam se gerunt in hoc negotio, ut privati milites, tantumque moventur, non vero movent; per accidensque est quod sint nobiles aut divites. Addit tamen Victoria supra, ex charitate teneri hos justitiam belli inquirere, ut admoneant quando oportuerit. Verum si obligatio est ex sola charitate, habebit locum solummodo tempore necessitatis. Unde alias, per se loquendo, non tenebuntur.

8. *Tertia conclusio pro communibus militibus.* — Dico tertio: communes milites subditi principum nullam diligentiam adhibere tenentur, sed vocati ad bellum ire possunt, dummodo illis non constet esse iniustum. Probatur, tum quia quando iis militibus non constat de iniustitia belli, consilium commune principis et regni satis illis est ad eundem; tum etiam quia subditi, in dubio (speculativo, scilicet), tenentur obedire superiori, capite *Quid culpatur*, 23, q. 1, ex Augustino, 22 contra Faustum, capit. 75; idque optima ratione. Nam in dubiis tutior pars est eligenda; cum autem princeps possideat jus suum, tutius est illi obedire. Confirmatur assertio: nam minister iudicis potest exequi sententiam nullo præmisso examine, dummodo non constet esse iniustam. Atque hæc est communis

sententia, Cajetani, in Summa, verbo *Bellum*; Sot., in 4, de Justitia, quæst. 7, art. 2; Victor. supra; Sylvest., verbo *Bellum*, 1, q. 9. (Vide in simili de executore, tom. de Censur., disp. 3, sect. 15, n. 9.)

9. *Limitat Sylvester conclusionem.* — Item aliter *Adrianus, vel potius negat.* — *Satisfit Adriano.* — *Satisfit Sylvestro.* — Videtur tamen Sylvester hoc limitare: nam si dubitent (inquit) tenentur inquirere, ut expellant dubium; quod si non potuerint, tunc licebit militare. Adrianus vero, in Quodlib. 2, omnino negat licere cum his dubiis ire ad bellum, tum quia nunquam licet operari cum dubia conscientia; tum quia jam milites illi eligerent partem minus tutam, cum se exponerent periculo iniuste occidendi et prædandi; non eundo autem, solum peccarent non obediendo: justitia autem rigorosius obligat quam obedientia. Sed occurrendum, dubium hoc non practicum esse, sed speculativum, ideoque non reddere conscientiam dubiam; sed neque pars esset tutior non obedire; nam ex simili inobedientia ordinarie sequeretur non posse principes defendere jura sua, quod grande esset ac commune incommodum. Quod vero atinet ad limitationem Sylvestri, advertendum, dubium aut posse esse pure negativum, quia, videlicet, milites omnino ignorant in eo negotio rationem justitiæ vel iniustitiæ, ac tunc nihil tenentur inquirere, sed sufficienter nitentur auctoritate sui principis; aut est dubium positivum, ortum ex rationibus pro utraque parte occurrentibus, et quidem si rationes ostendentes bellum esse iniustum, tales essent, quibus ipsi nescirent satisfacere, tenerentur tunc aliquo modo inquirere veritatem, quamvis nec hoc onus erit facile imponendum, nisi rationes illæ valde suspectam redderent justitiam belli; nam tunc jam viderentur milites declinare in quoddam iudicium morale, quod bellum sit iniustum; alioquin vero si rationes habent probabiles pro justitia belli, licite possunt se illis conformare.

10. *De militibus stipendiariis non subditis communior sententia.* — *Fundamentum dictæ sententiæ.* — *Confirmatur primo ex regula juris, et Ambrosio.* — *Confirmatur secundo.* — Major difficultas est de militibus non subditis, qui vocantur stipendiarii. Communis sententia esse videtur, teneri hos ad examinandam justitiam belli, antequam dent nomina. Ita sentit Sylvester supra, qui etiam definit, eos cum dubio non posse licite ire ad bellum; et fere idem sentit Cajetanus, in Summa, verbo *Bel-*

lum; limitat tamen: *Nisi hi accipiant stipendium etiam tempore pacis, obstrictique sint ad eundem quoties vocantur*; tales enim possunt se gerere ut subditi, quia revera subditi sunt ratione stipendii. Fundamentum est, quia in eo casu tutius est non militare non subditum, cum non militando nulli periculo se exponat, militando autem se exponit iis omnibus quæ numeravit Adrianus, in dubiis autem tutior pars sit eligenda. Confirmatur, primo ex regula juris 19, in 6, et 38, in ff., qua dicitur, non esse sine culpa, qui rebus, quæ ad ipsum non spectant, se immisceat cum periculo alterius. Unde Ambrosius, lib. 3 Officiorum, cap. nono, et habetur in 14, quæstione 5, cap. *Denique*, generaliter dicit neminem debere cum discrimine alterius alterum juvare. Confirmatur secundo, quia ob hanc rationem, in simili dubio, docent jura, conjugem qui dubitat, posse debitum reddere, sed non petere, et ob eandem rursus dici potest, cognatos et amicos principes non posse se invicem juvare, nisi probe examinata causa.

11. *Arguitur primo contra eandem sententiam.* — Nihilominus contra hanc sententiam occurrunt hæc difficultates. Primum, quia jam oporteret singulos milites stipendiarios examinare causam belli; hoc autem est contra omnem consuetudinem; et humano modo impossibile; quia, ut supra dicebam, neque omnibus potest reddi ratio, neque omnes sunt illius capaces. Secundo, quia etiam milites subditi non possent ire ad bellum dubium sine examine causæ, nisi quando stricte præciperentur, ita ut non eundo inobedientes fierent, siquidem tunc solum excusat illos obedientia: quandiu vero non imponeretur præceptum, tutius non militarent. Consequens autem est contra omnem morem, aliaque obligatio perniciosa esset reipublicæ. Tertio, si stipendiarii perpetui ante tempus belli potuerunt se obligare ad militandum, etiam in casu dubio, transferendo suam conscientiam in conscientiam principis, cur non poterunt id facere, qui accipiunt stipendium in belli initio? Nam moraliter ejusdem rationis est exercere actum, et obligare se ad exercendum. Et confirmatur, quia, sicut non licet ire ad bellum iniustum, ita nec obligare se ad militandum in bello illo; neque etiam ad militandum indifferenter in omni bello, sive iusto, sive iniusto; et hoc ideo, quia militare in iniusto bello est iniustum; ergo, a contrario, si licet se obligare in bello dubio, iniqua non est talis obligatio; ergo sine ulla præcedenti obli-

gatione licebit propter stipendium hic et nunc id facere; neque vero multum referre videtur quod jam antea censebatur quispiam subditus ratione stipendii. Namque idem dici poterit, si contractus fiat cum jam instat bellum, cum tunc etiam milites se obligant ad obediendum in omnibus, in quibus licite possunt, et quod hæc obligatio antecesserit, vel quod nunc fiat, nihil interest ad justitiam. Quarto, in simili dubio, licet quibuslibet vendere arma his principibus atque militibus; in quo tamen idem periculum vertitur, ne cedat, scilicet, in injuriam innocentum, si forte re ipsa bellum est iniustum. Antecedens commune est. Consequentia probatur, quia uterque concursus est valde moralis ad actum belli, et licet milites quodammodo immediate videantur concurrere, attamen ordinarie magis nocere possunt, qui præbent arma. Quinto, licitum est cuilibet servire mercatori propter stipendium, animo cooperandi contractibus illius, de quibus illi non constat esse injustos, neque tenetur illos examinare; ergo similiter censendum erit in præsentis casu. Ultimo ratio communis his eventis est eadem, quia in omnibus primo ac per se, qui non est subditus, se subdit alteri propter stipendium, in quo nulli irrogat injuriam, neque per se loquendo se exponit periculo alicujus mali, et alias utitur jure suo vendendo res suas, aut suam operam, quo certe non tenetur se privare in suum damnum. Atque de his militibus accedit specialis ratio: pro se quippe habent auctoritatem principis et totius reipublicæ, quæ inducit magnam probabilitatem. Unde, omnibus perpensis, minime videntur tunc eligere partem minus tutam.

12. *Auctoris decisio bipartita.* — *Quoad dubium negativum.* — *Quoad dubium positivum.* — Hæc argumenta plane convincunt, neque in re ipsa ullam differentiam invenio inter subditos atque non subditos. Et ita Victoria supra, in sua relectione, a num. 24, indifferenter loquitur de militibus. Sed quia res est moralis, ut securius procedatur, statuo, si dubium sit pure negativum, probabilius posse hos ire ad bellum, nullo examine facto, totoque in principem, cui subduntur, onere rejecto; quem tamen suppono esse bonæ apud omnes estimationis, atque hoc aperte docet Victoria, et consentiunt alii Thomistæ: si vero dubium sit positivum, et rationes sint utrinque probabiles, credo fore obligandos ad inquirendam veritatem; quam si non possint assequi, sequi debebunt quod probabilius erit, ac juvare il-

lum qui jus habet probabilius; quia cum dubium sit in facto, et de damno proximi, vel defensione innocentis, sequendum est quod probabilius apparuerit, juxta regulas datas de conscientia, sect. 6 citata. Ad hoc autem satis erit militibus, si ipsi consulant viros prudentes et timoratos, an possint simpliciter ire ad tale bellum, necne. Quod si dicti milites unum corpus politicum conficiunt, habentque sua capita, satisfacient profecto inferiores, si per suum quisque caput, aut principem, examinent justitiam belli, eorumque sequantur judicium. Quod si tandem pro utraque parte habeant rationes æque probabiles, tunc gerere se possunt, ac si dubium esset mere negativum, quia tunc utrobique est æqualitas, et præponderat auctoritas principis, quod etiam clare insinuavit Sylvester, verbo *Bellum*, 1. Et de hac quæstione hæc sufficiant.

SECTIO VII.

Quis sit debitus modus gerendi bellum.

1. *Notationes pro resolutione.* — *Quadruplex comparatio proponitur.* — Distinguenda sunt tria tempora: initium belli, prosecutio belli ante partam victoriam, et tempus post victoriam partam. Distinguenda etiam sunt illa tria genera personarum: princeps supremus, duces medii, infimi milites, qui omnes possunt comparari, primo ad hostes, quid mirum possint cum illis juste agere. Secundo, inter se, quid rex debeat agere cum militibus. Tertio, quid milites cum regibus. Quarto, quid eum cæteris, verbi gratia, hospitibus, apud quos in itineribus diversantur. Hic potissimum agimus de primo; tamen breviter circa alios aliquid dicemus.

2. *De quarta comparatione.* — *De tertia comparatione.* — Circa quartum igitur breviter possumus dicere, quod Joannes Baptista, Luc. 3, docuit: *Neminem concutiatis, et contenti estote stipendiis vestris.* Unde hi omnes nihil possunt ab hospitibus accipere, præter id quod a rege constitutum est; alias peccant contra justitiam, et tenentur restituere; atque idem est si faciant alia damna per domos, agros, etc.; duces vero et principes tenentur ex officio hæc omnia, quoad possunt, impedire, alias totum onus restitutionis, post milites, ad illos pertinet. Circa tertium caput, sicut reges tenentur stipendia dare militibus, ita ipsi tenentur, quidquid sui muneris est, præstare. Unde ex justitia tenentur ad actum fortitudinis, at-

que adeo ad non fugiendum, nec deserendum locum suum, aut arcem, de qua re habentur multæ leges, ff. *De re militari.* Et videndus est Cajetanus, in Opusculo de hac re, quod est 4, quæst. penultim., qui obligat duces arcium nullo metu mortis aut famis eas tradere, quia tale contrahunt pactum cum principe, indeque recipiunt stipendium, ex quo obligatio ex justitia nascitur. Denique comparando inter se privatos milites, præter communes leges justitiæ, specialiter tenentur parta victoria servare justam distributionem in partitione prædæ. Quæ autem illa sit, non potest a nobis definiri; sed in unoquoque regno servandum est vel quod reges statuunt, vel quod duces, vel certe quod fuerit in more et consuetudine. De primo igitur capite dicendum restat solummodo.

3. *De prima comparatione.* — *Prima conclusio bimembris et communis.* — Dico primo: ante bellum inchoatum tenetur princeps proponere justam causam belli reipublicæ contrariæ, ac petere restitutionem condignam, quam si altera offerat, tenetur acceptare, et a bello desistere: quod si non faciat, bellum erit injustum; si alter vero neget satisfactionem, tunc poterit juste bellum inchoare. Tota conclusio est communis, et ultima pars est clara; quia, supposita pertinacia alterius principis, seu reipublicæ, aliisque conditionibus, nihil est quod spectetur. Prior sumitur ex Augustino, cap. *Noli*, 23, quæst. 1, et cap. *Dominus*, quæst. 2; et consentiunt omnes Doctores: Major, in 4, q. 20; Driedo, lib. 2 de Libertate Christiana, cap. 6; Cajet., verbo *Bellum*; Sylvester, ibid., quæst. 4, conclus. 2. Videturque recte colligi ex illo loco Deuter. 20: *Si quando accesseris ad expugnandam*, etc. Ratio est, quia alius belli modus esset injustus, et inde fieret causa ipsa injusta. Nam ubi offertur plena et sufficiens satisfactio voluntaria, non est locus violentiæ, præsertim quia ratio dictat, ut vindicativa justitia fiat cum minimo damno communi, servata tamen æqualitate. Præterea princeps non habet vim coactivam in alium principem, nisi quando is injuste agit, atque adeo quando non vult satisfacere.

4. *Limitat Cajetanus conclusionem.* — *Expenditur limitatio.* — At vero Cajetanus, limitat hanc conclusionem, scilicet, dummodo hæc satisfactio offeratur ante actualem congressum belli: nam post inchoatum bellum non tenetur is, qui debellat, eam acceptare, quia in bello est veluti iudex, quo jam cepto fit dominus causæ, jusque acquisivit proce-

dendi usque ad finem, unde sibi imputet debellatus, quod non debito tempore obtulerit satisfactionem. Sed inquiri quid intelligat Cajetanus per *actualem congressionem belli*. Si pugnam actualem ultimam qua totum bellum est jam terminandum, non est dubium, si jam res sit inchoata, et victoria incipiat declinare ad eam partem, a qua juste bellatur, non teneri tunc acceptare satisfactionem, præter victoriam integram, quia hæc jam moraliter non videtur distare, imo vix potest moraliter in eo articulo tractari de pace. Si vero per *actualem congressum*, intelligat bellum illud in quo aliquoties pugnatum est, non video quo firmo fundamento asseratur, magis esse tunc dominum causæ, quam ante bellum inchoatum, quia idem jus antea habebat ad inchoandum bellum, quod nunc habet ad proseguendum. Solum interest quod injuria crevit, et consequenter crevit jus ad majorem satisfactionem. Præterea rationes factæ æque procedunt in utroque ex dictis eventis, quia sicut initium, ita continuatio belli debet esse necessitatis. Ad hæc, quia similiter sequuntur damna contra bonum commune, quæ vitari debent salvo integro jure proprio, quod quidem est salvum, quando offertur satisfactio, quia nihil magis peti potest post partam victoriam, ut dicemus. Denique jus belli est odiosum, et poena ejus gravissima; ergo restringenda est, quoad fieri potest.

5. *Resolvitur simpliciter contra limitationem Cajetani, explicaturque magis.* — Itaque contrarium videtur simpliciter verius: solum est addendum, in integra satisfactione contineri primum, ut restituantur res omnes quæ injuste detinebantur. Secundo, ut omnes expensæ quæ propter injuriam alterius sunt factæ, reparentur. Unde si bellum fuit semel inchoatum, poterunt juste peti omnes expensæ eo usque factæ. Tertio, postulari potest aliquid in poenam pro injuria illata, quia non solum in bello habetur ratio commutativæ justitiæ, sed etiam vindicativæ; denique potest peti juste quidquid in futurum necessarium videbitur ad conservandam pacem, atque etiam tuendam, quia hic est finis præcipuus belli, pacem statuere in futurum. Præterea addendum, cum hæc conditio belli ex justitia oriatur, si contra illam fiat bellum, oriri ex illo obligationem restituendi.

6. *Secunda conclusio.* — Dico secundo: post inchoatum bellum, toto tempore ante partam victoriam, justum est inferre hostibus omnia damna, quæ vel ad satisfactionem, vel

ad comparandam victoriam necessaria videbuntur, dummodo non contineant intrinsecam injuriam innocentum intrinsece malam, de qua infra, conclus. 6. Ratio est, quia si finis licet, et media necessaria licent; et hinc habetur fere in hoc toto discursu, seu tempore belli nihil fieri contra hostes, quod injustitiam contineat, præter innocentum mortes; nam reliqua omnia damna judicantur ordinarie necessaria ad finem belli.

7. *Tertia conclusio communis, et certa.* — *Observatio prima.* — *Limitatur non male a Sylvest. et Victor.* — *Observatio secunda.* — *Tertia observatio duplîcis corollarii ex conclusione.* — *Quarta observatio, qua patescunt varia jura circa hanc conclusionem.* — Dico tertio: post partam victoriam, licitum est principi ea damna inferre reipublicæ victæ, quæ sufficiant ad justam vindictam, et satisfactionem, et restitutionem omnium damnorum. Conclusio est communis, et certa, tum quia hic est finis belli, tum quia in justo judicio hoc ipsum licet. Observandum tamen, in hac satisfactione computanda esse omnia damna, quæ talis respublica in discursu belli passa est, id est, mortes hominum, incendia, etc. Non displicet tamen primo quod Sylvester, verbo *Bellum*, 1, q. 9, et Victoria, in dicta relectione, num. 20, addunt, bona mobilia capta a militibus in discursu belli non esse computanda a principe in partem restitutionis; nam jus gentium communi consuetudine introductum ita habet. Et ratio est, quia cum milites exponant vitam tot ac tantis periculis, aliquid est illis concedendum, atque idem est de eorum principe. Secundo, est tam in hac, quam in præcedenti conclusione observandum, non licere militibus propria auctoritate, vel post, vel etiam ante partam victoriam capere, quia non per se habent ullam potestatem, sed solum a principe, tanquam ejus ministro; et ideo absque illius vel expressa, vel præsumpta auctoritate, nihil possunt juste accipere. Tertio, ex hac conclusione habetur, si omnia præcedentia damna non videantur sufficientia pro delicti gravitate, posse etiam juste post omnino finitum bellum aliquos occidi hostes nocentes, quamvis magna hominum multitudo non esset sine urgentissima causa interficienda; interdum quoque licere potest ad terrorem aliorum, ut habetur etiam ex Deuter. 20: *Cum tradiderit Dominus Deus tuus civitatem in manu tua, percuties omne, quod in ea est, generis masculini, in ore gladii, absque mulieribus et infantibus*, etc. Unde con-